

- 3 NOV. 1999

EKSPEDERT
DES

GJENPAI

Likelydende brev til

se adresseliste

JONSVOLLSKVARTALET – BERGEN KOMMUNE RIKSANTIKVARENS VURDERINGER OG KONKLUSJONER

Vi viser brev av 23. september 1999 fra Hordaland fylkeskommune og vedtak i Bergen bystyre den 20. september 1999 vedrørende regulering av Jonsvollskvartalet som åpner for riving av 1700-og 1800-talls bebyggelsen og demontering og flytting av ekserserhuset som ligger midt i kvartalet. Vi viser videre til befaring den 1. oktober 1999. Tilstede på befaringen var det representanter fra Byantikvaren i Bergen, Hordaland fylkeskommune, Den Nationale Scene, utbygger og fra Riksantikvaren.

Riksantikvaren har som direktorat for kulturminnevernet ansvar for å sikre kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi. Deler av Riksantikvarens myndighetsområde er delegert til fylkeskommunene. Fylkeskommunene kan bl.a. fremme innsigelse i plansaker der nasjonale eller regionale kulturminneinteresser er truet.

Hordaland fylkeskommune valgte å ikke fremme innsigelsen som var varslet mot reguleringsplanen for Jonsvollskvartalet, til tross for fylkeskonservatorens faglige vurdering vedrørende kvartalets høye verdi som kulturmiljø og særlig ekserserhuset som karakteriseres som fredningsverdig. Reguleringsplanen ble derfor vedtatt og egengodkjent i Bergen bystyre den 20. september 1999. Riksantikvaren ble ikke orientert om dette av Hordaland fylkeskommune før etterat saken var blitt i vedtatt i bystyret. Dette er ikke i samsvar med forskriftene for delegeringen, Miljøverndepartementets rundskriv T-4/92 side 28. Riksantikvaren ble derfor fratatt muligheten til selv å fremme innsigelse mot planen. Ettersom reguleringsplanen etter Riksantikvarens vurdering innebærer at kulturminner av nasjonal verdi blir fjernet, ville Riksantikvaren ha fremmet en slik innsigelse. Det er kritikkverdig at man har stilt Riksantikvaren i den situasjon, at dette av formelle grunner ikke er mulig på det nåværende tidspunkt. Det eneste som kan sikre denne viktige bebyggelsen er derfor en eventuell fredning i

Dronningensgate 13

Postboks 8196 Dep, 0034 Oslo

medhold av kulturminneloven. I det følgende vil vi både redegjøre for våre vurderinger og konklusjoner i denne vanskelige saken.

Generelt vil Riksantikvaren slutte seg til de faglige vurderinger som fylkeskonservatoren og byantikvaren har gjort.

Jonsvollskvartalet

Jonsvollskvartalet er en del av Bergens treby som strekker seg fra Nordnesryggen til Sydneshaugen/Dragefjell.

Jonsvollskvartalet var fram til 1872 en del av Kalmarhagen, en urtehage som strakte seg fra Komediebakken til Kalmargjerdet ved Engen. I 1875 ble Jonsvollsgaten anlagt fra Engen i Vaskerelvans forlengelse ned til Baneveien. Kvartalet består av bygninger fra 1700- og 1800-tallet. Denne bebyggelsen er typisk for Bergen, men i tillegg rommer kvartalet den svært spesielle ekserserbygningen fra 1820-tallet. Mot Jonsvollsgaten ligger det fire murforblendete, bolig- og forretningsbygg, datert 1875-80, samt to hjørnebygg som er eldre. På motsatt side av gaten ligger det tilsvarende murforblendete bygninger, oppført i samme femårs periode, og to eldre hjørnebygg. Disse forblendete bygningene har tidstypiske fasader og detaljutforminger, og bygningsmiljøet og gateløpet har således et svært enhetlig arkitektonisk preg og er av stor kulturhistorisk verdi. Mot Baneveien ligger det tre bygninger som gjennom skriftlige kilder med sikkerhet kan dateres til 1766, men bygningene kan godt være eldre. Disse er oppført i en laftekonstruksjon som er typisk for Bergens 1700-talls trehusbebyggelse. I sum utgjør dette en del av den typiske bebyggelsen som fortsatt er karakteristisk for deler av Bergen. Selv om det gjennom årenes løp har skjedd endringer og andre typer inngrep i disse bygningene, har de verneverdi både som enkeltobjekter og særlig som en helhetlig struktur.

Ekserserhuset

I Kalmarhagen ble ekserserhuset, en 15 x 30 m. stor trebygning reist på 1820-tallet. Det som særlig gjør denne bygningen verdifull er den svært spesielle konstruksjonen, med et for tiden avansert bæresystem som eliminerer innvendig bærende søyler. Bygningen har også stor verdi som et de få bevarte ekserserhusene vi har igjen her i landet. I perioden fram til århundreskiftet var dette huset den største offentlige innendørsarena i Bergen, med plass til 1000 personer. Foruten den militære eksersisen ble bygget i denne perioden også brukt til en rekke kulturevenementer, bl.a. var det her Ole Bull, Grieg og Bjørnson hadde den eneste felles opptredenen. Siden ca. 1910 er bygget blitt brukt som lager for Den Nationale Scene.

Bygningen er noe endret, bl.a. er det lagt inn en ekstra etasje. Dette inngrepet har ikke ødelagt den opprinnelige konstruksjonen. Det aller meste av ytterkledningen er skiftet, mens store deler av de opprinnelige taktrobordene er intakte. Taksteinen er skiftet ut med bølgeblikkplater. Til tross for disse inngrepene er ekserserhuset klart fredningsverdig som enkeltobjekt. Bygget har høy bygningshistorisk verdi p.g.a. sin spesielle konstruksjon. Det har også høy arkitektonisk verdi som et

typisk empirehus i oppbygging og proporsjoner. Videre er det knyttet flere samfunnshistoriske verdier til bygget ut i fra sine tidligere funksjoner som ekserserhus og kulturhus. Byggets har også et høy verdi som et historiefortellende element, idet bygget forteller om den tidligere militære aktiviteten på Engen. Byggets høye verneverdi har lenge vært kjent. I det antikvariske bygningsregisteret for Bergen sone 3, fra 1986 er bygget klassifisert under gruppe A, dvs. foreslått fredet eller fredet. Dette registeret er utarbeidet av Foreningen til Norske Fortidsminners Bevaring, Bergensavd.

Konsekvenser av reguleringsplanen

Den vedtatte reguleringsplanen for Jonsvollskvartalet innebærer at ekserserhuset blir flyttet og at den øvrige trehusbebyggelsen blir revet. Dette betyr at enda et verneverdig kvartal i 1700- og 1800-tallsbyen Bergen forsvinner. I tillegg til at man vil miste et typisk Bergenskvarter, vil det enhetlige bygningsmiljøet i Jonsvollsgaten bli borte i og med at hele den ene husrekken forsvinner. For det andre innebærer reguleringsplanen at ekserserhuset blir fjernet fra sin opprinnelige tomt i umiddelbar nærhet til Engen som jo tidligere fungerte nettopp som ekserserplass. Selv om det forutsettes at ekserserhuset skal rekonstrueres på en ny tomt, vil konsekvensen være en klar svekkelse av de antikvariske verdiene som er knyttet til huset. En flytting innebærer at bygget blir tatt ut fra sin historiske sammenheng, og området ved Engen mister dermed sitt siste spor etter den militære aktiviteten som preget området fram til slutten på 1800-tallet.

- 2 En annen alvorlig konsekvens av flytting, er tapet av bygningsdeler. Selv om ekserserhusets konstruksjon er relativt lett demonterbar, viser all erfaring ved flytting av hus at originale materialer kan bli ødelagt eller skadet. I dette tilfellet er det stor fare for at restene av den originale kledningen og de originale taktrobordene vil kunne gå tapt.
- 3 En tredje konsekvens av at huset flyttes, er at en rekke spor som viser historiens gang, vil forsvinne for alltid. Det ikke mulig å gjenoppføre bygget med alle de skjevheter og uregelmessigheter, som i dag er med på å vise byggets snart 180-årige historie. All erfaring viser nettopp at resultatet av slike flytteprosjekter blir bygninger som framstår nærmest som et nytt hus bygget av gamle materialer. Disse ovennevnte motforestillinger er hovedårsaken til at man innen kulturminneforvaltningen anser flytting av bygninger som en foreldet og mindre heldig måte å bevare antikvarisk verdifulle bygninger. Flytting skal derfor bare kunne benyttes når det ikke er noen mulighet for å bevare bygninger på sitt opprinnelige sted. Fredete bygninger skal bevares på opprinnelig sted og kan ikke etter loven flyttes.

Riksantikvarens konklusjon

I utgangspunktet lå alt til rette for å hindre riving av både ekserserhuset og kvartalet for øvrig gjennom en ordinær planprosess, enten ved at kommunen fulgte opp sin egen antikvariske instans ved å avvise reguleringsplanen, eller ved bruk av innsigelse fra antikvariske myndigheters side. Kulturseksjonen i Hordaland fylkeskommune varslet en godt begrunnet innsigelse, men denne ble ikke formelt fremmet fordi fylkesutvalget ikke ønsket det. Fylkeskommunen behandlet saken på en slik måte at kommunen dermed kunne vedta og egengodkjenne reguleringsplanen. Dette innebærer at planen er rettsgyldig. Ettersom fylkeskommunen varslet Riksantikvaren for sent om sitt standpunkt, har Riksantikvaren ikke hatt mulighet til å ivareta sin pålagte rolle for å sikre nasjonale kulturminneverdier gjennom planprosessen. En eventuell tilsidesettelse av reguleringsvedtaket kan derfor kun gjøres ved en fredning i strid med gjeldende reguleringsplan. Det skal selvsagt meget tungtveiende grunner til for å gjøre dette.

NB

Riksantikvaren har derfor nøye vurdert bruk av kulturminneloven i denne saken. Selv om miljøet som helhet har høy verneverdi, er ikke den enkelte bygning, med unntak av ekserserhuset, i seg selv fredningsverdig, slik kulturminneloven § 15 krever. Bygningene er for meget endret og har derfor ikke tilstrekkelig grad av autenticitet. Ut fra en streng faglig vurdering er det bare ekserserhuset som forsvarer en fredning i medhold av kulturminneloven § 15. Dette ville redde ekserserhuset, men den øvrige bebyggelsen i kvartalet ville allikevel kunne bli revet. Dersom Riksantikvaren skulle fremmet et fredningsforslag for hele kvartalet, måtte dette bli hjemlet i § 20 i samme lov, som gir anledning til å fredet et større sammenhengende kulturmiljø. Etter Riksantikvarens vurderinger innebærer dette at et større område enn bare Jonssvollskvartalet måtte inkluderes i fredningen. Vi finner det svært vanskelig å fremme et slikt forslag ut fra foreliggende konfliktsituasjon. Vi viser til at reguleringsplanen fra kommunens side har blitt godkjent på et formelt sett riktig grunnlag. De aktuelle faginstanser har fått lagt fram sine syn på en formelt riktig måte. At Bergen kommune har valgt å se bort fra sin egen Byantikvars faglig godt funderte uttalelse, tar Riksantikvaren til etterretning. Vi tar også til etterretning at Hordaland fylkeskommune ikke fulgte innstillingen fra sin faginstans om å fremme en innsigelse til reguleringsplanen, og at fylkeskommunen ikke varslet Riksantikvaren om sitt standpunkt i tide, selv om dette er strengt beklagelig. Vi vil imidlertid understreke at vi mener at direktoratet har hjemmel til å gripe inn i en slik sak ved et vedtak i medhold av kulturminneloven. Det er en skjønsmessig avveining som ligger til grunn for at vi ikke griper inn i denne saken.

Riksantikvaren beklager på det sterkeste at ekserserhuset blir flyttet, men vi vil på det nåværende tidspunkt ikke forhindre at dette skjer. Men i denne sammenhengen er det viktig å presisere at følgende forhold må være avklart før demonteringen av bygningen igangsettes: Husets nye tomt må være i nærheten av den gamle, og det må være avklart hvem som skal finansiere flyttingen. Det må lages en detaljert beskrivelse av hvordan huset skal demonteres og gjenoppføres. Denne planen må godkjennes av fylkeskonservatoren. Dessuten er det viktig at man unngår at bygget blir liggende lagret før gjenoppbyggingen igangsettes.

Hvis ikke disse forholdene blir avklart på en tilfredsstillende måte, vil Riksantikvaren forbeholde seg retten til å frede ekserserhuset på sin nåværende tomt, eventuelt med en midlertidig fredning.

Vennlig hilsen

Nils Marstein
riksantikvar

Unni Grønn

Likelydende brev til

Bergen kommune Kommunalavd. Byutvikling, Bergen Rådhus, 5017 Bergen
Advokatfirmaet Secher & Co, p.b. 1150 Sentrum, 5811 Bergen
Ole Jan Strønen, Nedre Gartnergt. 6, 5011 Bergen
Siv.ing. Rakner as, Fantoftvn. 44, 5072 Bergen
Den Nationale Scene, p.b. 78, 5001 Bergen

Gjenpart: Miljøverndepartementet
Bergen kommune, Byantikvaren
Hordaland fylkeskommune, kulturavdelingen
Fortidsminneforeningen, avd Bergen og Hordaland